

هدایت و حمایت از صاحبان اندیشه های خلاق و مولد است. از سوی دیگر مطالعات انجام شده پیرامون ویژگیهای زیستی، روانی و اجتماعی صاحبان تفکرواگرا و مبتکران و مخترعان حاکی از آن است که شکوفایی خلاقیتهای ذهنی عمدتاً " در دوران نوجوانی و جوانی پدیدار می‌گردد (STERNBERG, 1990).

لذا بحث درباره "جوان" و "خلاقیت" یعنی سخن گفتن پیرامون با ارزشترین و سرنوشت سازترین مفاهیم و پدیده ها در عصر سنیز علمی و حاکمیت برترین یافته ها و تکنولوژی نو.

مسئله " طرح چنین مباحث حیاتی در جامعه اسلامی ما که وارث انقلاب ارزشها و صاحب هوشمندترین نسل ها و پایدارترین ملتهاست از اهمیت بسزایی برخوردار است، چرا که رسالت اصلی کارگزاران نظام اسلامی بالاخص دست اندرکاران تعلیم و تربیت کشور، تربیت نوجوانان و جوانانی است که وجودشان مسلح به آخرین یافته های علمی بوده، ضمن به دست گرفتن سرخ کلاف پیچیده تکنولوژی، باایمان و توکل به خدا و تعهد به ارزشهای والای اسلامی در برابر تهاجم دشمنان چراغ به دست و لجام گسیختگیهای فرهنگی شخصیتی مقاوم و پایدار داشته باشند.

حقیقت این است که خلاقیت به معنای خاص آن، به مثابه برترین ویژگی ذهنی انسان مولد و متفکر خود نشانی است از رشد متعادل و متعالی شخصیت و پاسخی است به نیاز همیشه انسان به شکافتن بن بستها و راه یافتن به فراترها.

به طور کلی در بررسی ویژگیهای شخصیتی نوجوانان و جوانان از زاویه پدیده خلاقیت، بعضی

نوجوان

استقلال شخصیت

و خلاقیت

دکتر غلامعلی افروز

بدون تردید بحث پیرامون ویژگیهای رفتاری و شخصیتی نوجوانان و جوانان، این پربهترین و پرانرژی ترین سرمایه های هر جامعه از بیشترین اهمیت برخوردار است. اما زمانی که خصیصه های شخصیتی نوجوانان را در بستر خلاقیتهای ذهنی و نوآوریهای علمی و هنری مورد ارزیابی قرار می دهیم اهمیت و ارزشمندی چنین بحث و نگرشی مضاعف خواهد بود، چراکه امروزه در عصر گسترش روز افزون علوم و فنون و حاکمیت صنایع و تکنولوژی برتر، مسأله ای که بیش از هر چیز دیگر توجه کارگزاران جوامع صنعتی را به خود جلب کرده است، نوآوریها و خلاقیتهای ذهنی و بالطبع شناسایی،

و جوانی است. اما آنچه که بیش از هر چیز دیگر در ارتباط با خلاقیت های ذهنی نوجوانان و جوانان مورد توجه است واز بارزترین ویژگیهای افراد خلاق محسوب می گردد، استقلال شخصیت و اعتماد به نفس است.

نورانس (۱۹۸۹) بعد از بیست و دو سال مطالعه مستمر پیرامون ویژگیهای گروهی از کودکان، نوجوانان و جوانان یعنی از ۱۹۵۸ تا ۱۹۸۰ به این نتیجه می رسد که خمیرمایه شخصیت افراد خلاق استقلال اندیشه و شifتنکی فراوان آنها در برابر مسأله یا فعالیت مورد علاقه شان است. به نظر نورانس که مطالعه طولانی خود را در سال ۱۹۵۸ با انتخاب گروهی از دانش آموزان خلاق دبستانی آغاز می کند و تا ۲۲ سال بعد پیرامون ویژگیهای شخصیتی آنها به مطالعه و بررسی می پردازد، وجود چنین ویژگی شخصیتی (استقلال اندیشه و دلپسندی به کار مورد علاقه) خود ظهور سایر

از ویژگیها یا تمایلات آنها نیازمند توجه و ناء مل بیشتری است. چراکه مطالعه ویژگیهای رفتاری نوجوانان و جوانان خلاق حاکی از آن است که این افراد در مقایسه با سایر همسالان خود از ویژگیهای روانی - تربیتی خاصی برخوردارند. در اینجا سعی خواهد شد به برجسته ترین این ویژگیها که زمینه ساز خلاقیت است اشاره گردد. بدیهی است مشاهده بعضی از صفات خاص در افراد خلاق بیش از آنکه حاصل خلاقیت ذهنی آنها باشد عمدتاً " بدین معناست که این صفات بستر مناسبی برای شکوفایی خلاقینهای ذهنی بوده، ما می توانیم در پرورش این ویژگیها تلاش نماییم.

کسترش سریع افق فکری از طریق علائق و رغبتهای متعدد، فردی شدن رفتار، میل به مباحثه، خیال پردازی، آرمان گرایی، استقلال - طلبی، خود پیروی و خود مختاری از جمله ویژگیهای مهم و قابل توجه در دوران نوجوانی

ویژگیهای شخصیتی افراد خلاق نظیر، جرات، قضاوت مستقل، صداقت، پایداری، کنجکاوی و... را بیشتر ممکن می سازد.

خلاقیت یک فرایند ذهنی است که در فرد معین و در یک زمان مشخص دیده می شود و مستلزم بهره گیری از نوع خاصی از جریان فکری است که گیلفورد آن را تفکر واگرا می نامید.

تفکر واگرا تفکری است متفاوت از جریانهای فکری موجود. صاحبان این گونه تفکر عموماً از استقلال شخصیت، آزاد اندیشی و اعتماد به نفس قوی و از شیفتگی خاص به موضوعات مورد علاقه خود برخوردارند.

فرد خلاق کسی است که فکری نو و متفاوت ارائه دهد. بالطبع احساس گریز از کانال بندیهایی مشخص ذهنی، همونا نبودن با دیگران و استقلال طلبی و آزاد اندیشی می تواند پایه های تراوش تفکر خلاق و خلق آثار نو را فراهم آورد.

نوجوانان و جوانان در سایه حفظ تعادل شخصیت و استقلال اندیشه می توانند با آرامش خاطر فرصت کنجکاوی، کشف محیط و طرح فکری نو را بیابند.

در شکل گیری شخصیت نوجوانان و جوانان علاوه بر غرایز و کششهای نفسانی، از یک سو خیال پردازیهها و آرمان گرایی و از سوی دیگر باورهای مذهبی و ارزشهای اخلاقی و فرهنگی حاکم بر جامعه، شرایط خانوادگی، محیطی و تربیتی و به ویژه برخورد با واقعیتهای اجتماعی و مشکلات سیاسی و اقتصادی تأثیر فراوان دارند. اما آنچه که بیش از هر چیز دیگر نوجوانان به آن نیاز دارند و در واقع برای آن تلاش می کنند حفظ تعادل شخصیت است. برخورداری از شخصیت متعادل زمانی حاصل

می گردد که نیازهای اساسی جوانان به ویژه نیازهای ذهنی و روانی آنها به نحو شایسته ای تأمین شده، زمینه رشد و تعالی میسر گردد.

برای اینکه نوجوانان و جوانان از شخصیت مستقل، متعادل و متعالی که جوهره شکوفایی وجود و خلاقیتهای ذهنی است برخوردار گردند، باید زمینه های تلاش و حرکت آنها را به تناسب رشد شخصیت و تحول ذهنی شان فراهم نموده، موانع پیشرفت آنان را برطرف کرد. از آن جا که در زندگی نوجوانان و جوانان که از ویژگیهای شخصیتی بسیار ظریف و حساس برخوردارند، موانع متعدد، فشارها، شکستها و ناکامیهای مکرر موجبات سستی و تزلزل در پایه های شخصیت در حال رشد آنها را فراهم

ما این است که بیش از آنکه واقعیت‌های اجتماعی را مد نظر قرار دهیم و نوجوانان را واداریم که خودشان را با آن تطبیق دهند، شایسته است به ویژگی‌های شخصیتی آنها توجه داشته باشیم و فرصتهای لازم را برای اندیشه، آزاد و مستقل، رشد شخصیت و شکوفایی خلاقیت‌های ذهنی آنان فراهم آوریم. چه بسا زمانی که نوجوانان با میل و علاقه شخصی و استقلال اندیشه در معرض مسائل و معضلات اجتماعی قرار می‌گیرند، خودشان را متعهدانه در حل مسائل جامعه سهیم می‌دانند.

باید دقت داشت که نوجوانان و جوانان دوست دارند قبل از مواجه شدن با واقعیت‌های اجتماعی و پیش از در آمیختن با محیط خانوادگی، شغلی و حرفه‌ای، خودشان را با واقعیت‌های اجتماعی ممکن که دور از واقعیت‌های موجود است سازش دهند. در حقیقت در صورت تحقق چنین تمایلی برخورداری از استقلال شخصیت و بالطبع

می‌سازد و اعتماد به نفسشان را کاهش داده، احساس خود ارزشمندی ایشان را تضعیف می‌کند، می‌بایست از رها نمودن نوجوانان در میان انبوه مشکلات اجتماعی و فشارهای اقتصادی حتی الامکان اجتناب ورزید.

مواجه نمودن نوجوانانی که عمدتاً " شخصیتی آرمان گرا دارند با واقعیت‌های اجتماعی و برخوردهای مکرر ایشان با مشکلات و مسائل خانوادگی و محیطی می‌تواند زمینه‌ساز شدن شخصیت آنان را در این دوره حساس فراهم نموده، تعادل شخصیت و خلاقیت ذهنی ایشان را مختل کند، به طوری که یکی از دلایل عمده پرخاشگری، بزهکاری و آسیب‌پذیری‌های اجتماعی نوجوانان ناکامی‌های مکرر و خشن شدن شخصیت آنهاست. البته این بدان معنا نیست که نوجوانان را همواره از صحنه‌های واقعی اجتماعی دور نگاه داشته، نگذاریم که در برخورد با مسائل و مشکلات زندگی و تحسار حاصل از آن شخصیتشان شکل گیرد، بلکه مراد

که شخصیت حساس و درحال رشد نوجوانان در کرداب فشارهای اقتصادی و اجتماعی آسیب نپذیرفته، متزلزل نگردد.

۵ - لازم است هرگز از نوجوانان نخواهیم که همه انرژی و توان خویش را صرفاً " برای رضامندی ما مصروف دارند. باید به آنها فرصت دهیم که هرزمان که مقدور است آزادانه و مستقل به مسأله یا فعالیتی که عمیقاً دوست دارند و بهتر از هرکار دیگر از عهده آن برمی آیند، بپردازند.

۶ - شایسته است نوجوانان و جوانان مطلوبترین اوقات فراغت را در اختیار داشته باشند تا آزادانه و به گونه ای که دوست دارند از آن بهره برده، از هوشمندی و استعداد خود بهترین استفاده را ببرند.

۷ - نوجوانان نیاز دارند که مهارتهای استقلال را بیاموزند و با استقلال شخصیت و آزادی اندیشه برجسته ترین توانمندیهای خود را شکوفا سازند، و در این ارتباط وجود معلمان و مربیان هوشمند و آگاه به پدیده خلاقیّت بزرگترین کمک تلقی می شود.

آفرینشهای ذهنی مقدور می گردد. به کلامی دیگر، همواره سازگار شدن با واقعینهای محیطی و پذیرش شرایط موجود و پیروی از آنها نمی تواند بستر مناسبی برای رشد متعادل و متعالی شخصیت و ظهور خلاقینتهای ذهنی باشد، چراکه به قول نورانس خلاقیت شکافتن بن بستها و دست دادن با فرداست.

بنابر آنچه که اختصاراً " به آن اشاره شد، برای اینکه نوجوانان ما از شخصیتی مستقل و خلاق برخوردار گردند لازم است:

۱ - زمینه رشد متعادل و متعالی شخصیت آنها فراهم شود و از هرگونه تنبیه، تهدید و تحقیرایشان درخانه، مدرسه و اجتماع اجتناب گردد.

۲ - بالحاظ نمودن مسأله تفاوتهای فردی، به تلاش نوجوانان و جوانان بیشتر بهاداده، احساس دوستی و رفاقت را در بین ایشان بیشتر کنیم.

۳ - باید همواره توانمندیهای نوجوانان را مورد توجه خاص قرار داد و با تشویقهای مناسب زمینه تقویت اعتماد به نفس و احساس خود ارزشمندی را در ایشان افزون ساخت.

۴ - بایسته است حتی الامکان تلاش کنیم